

Titta Kallio-Seppä, Juho-Antti Junno, Sanna Lipkin, Tiina Väre ja Annemari Tranberg

Kahdesti haudattu majuri Toll

Siunaamattoman maan hautakappeli esimerkkinä hautaustavan murrosajoista

Vihdissä, vanhan Porintien varrella, sijaitsee tiilirakenteinen, keltaiseksi rapattu pieni rakennus (kuva 1). Sen rautaportilla suljetun oviaukon päällä on marmorilaatta, johon on kaiverrettuna teksti ja Raamatun lainaus:

Tämän hautamuistomerkin alla lepää Kuninkaallisen Majesteetin uskollinen palvelija ja Majuri, Kuninkaallisen Miekkaritariston Ritari, hyväskuinen Herra Carl Fredrik Toll, Kourlan ja Olsbölen herra, syntynyt Siperiassa 27. Syyskuuta 1718, Kuollut Olsbölen kartanolla 26. Lokakuuta 1784. Muistomerkin pystytti ja kiven kaiverretti vuonna 1785 sureva puoliso Catharina Charlotta Svedenmark, joka odottaa samoin täältä löytävänsä leposijan maallisen vaelluksensa jälkeen. ”Mene, kansani, kammioihisi ja sulje ovet jälkeesi, lymyä hetkinen, kunnes viha on ohitse mennyt.” Jesaja 26:20.¹

Rakennus, joka seisoo metsikön suojassa pienen mäennyppylän päällä, on Kourlan kartanon mailla sijaitseva hautakappeli. Varhaisena kuningashuoneesta kirjoittaneena naisrunoilijana tunnettu leski Catharina Charlotta Swedenmarck (1744–1813) rakennutti sen viimeiseksi leposijaksi vuonna 1784 kuolleelle miehelleen, majuri Carl Fredrik Tollille.²

Kappeli ei ollut majuri Tollin ensimmäinen virallinen leposija, vaan hänet oli ensin, pian kuolemansa jälkeen, haudattu Olsbölen kartanon hautakammioon, Tenholan kirkon lattian alle. Sieltä hänet oli maaliskuussa 1786 siirretty nykyiseen hautakappeliin, joka oli rakennettu hänen kuolemansa jälkeen. Materiaalisena muistona ja todisteena kahdesta hautaamisesta ovat Tollin arkut. Kourlan kappelin arkeologisissa tutkimuksissa syksyllä 2020³ todettiin, että hänet on haudattu kahteen sisäkkäiseen arkuun. Arkut sijaitsevat hautakammiossa keskeisimmällä paikalla suoraan lattialuukun alla muiden ruumisarkkujen ympäröimänä.

Tässä artikkelissa analysoimme Toll-suvun hautakappelia ja sen rakentamista esimerkkinä siitä, millainen hautaustapojen murros oli meneillään 1700-luvun lopulla. Arkeologiseen tutkimukseen ja arkistolähteisiin perustuva tapaustutkimuksemme havainnollistaa, mitä seurauksia tapojen muutoksella oli. Kirkkoon hautaaminen, joka oli ollut yleinen tapa keski-ajalta lähtien, lopetettiin 1700-luvun loppuvuosikymmeninä hajuhaittoihin, hygienia-kysymyksiin ja kirkkojen käytön muutoksiin vedoten. Lopullisesti kirkkoon hautaaminen kiellettiin keisarillisella asetuksella vuonna 1822.⁴

1. Alkuperäinen kaiverrus: ”Under denna grafvård hvilar Kungl: majest:s trotienare och Major Riddare af Kungl: Svärdsorden välborne Herr Carl Frid: Toll till Kourla och Olsböle född i Siberien den 27 September 1718, Död på Olsböle gård den 26 Okt. 1784. Grafvården upprestes och stenen ristades år 1785 af en öm och sörjande maka Catharina Charlotta Svedenmark som väntar att här äfven efter sin förvandling finna en fristad. Gack bort mitt folk uti en kammar och slut dörrena igän efter tig. För dölg tig et litet ögne blick sålänge vreden går öfver. Esaie 26 cap V:20.” Teksti on nykyisin hyvin kulunut, eikä siitä saa kunnolla selvää. Teksti teoksesta: Onni Halla, *Vihdin kirja. Kuvaus Vihdistä kautta aikojen*. Vihti-seura 1969.
2. Anders Johan Hipping, *Beskrifning öfver Wichtis socken*. Frenckell 1845.
3. Juho-Antti Junno et al., Kourlan kartanon hautakappelin hautakammion dokumentointi, 26.–28.9.2020, Vihti. Raportti, Oulun yliopisto 2021. Hautakappeli ja sen hautaukset ovat rakennussuojelulailla ja muinaismuistolailla suojeltuja. Arkeologinen dokumentointi tehtiin Museoviraston tutkimusluvalla kappeliin tehdyn murtautumisen jälkeen hautojen säilyneisyyden ja vahinkojen selvittämiseksi.
4. Samling af Placater IV. Förordningar, Manifestor och Påbud, samt andre Allmänna Handlingar: hwilka i Stor-Furstendömet Finland sedan 1808 års början ifrån trycket utkommit. Å Kejsrerliga Senatens för Finland tryckeri 1821–1859, 4. delen,

Hautaustavan muutos herätti vastustusta erityisesti niissä suvuissa, jotka omistivat kirkkojen lattian alla sijainneita hautakammioita. Kun kielto kuitenkin oli väistämätön, rikkaat porvarit ja aateliset rakennuttivat kirkkomaille erillisiä hautakappeleita, joihin suvun jäsenet haudattiin. Aatelisten Toll-suvun omistama Kourlan hautakappeli edustaa kuitenkin varhaista poikkeusta, sillä kappeli rakennettiin yksityiselle maalle, noin viiden kilometrin päähän Vihdin kirkosta. Kirkko ei sallinut vainajia haudattavan siunattomana maahan.⁵ Kappelin rakentamisen ja vainajan siirtämisen suunnitelmat herättivätkin tuolloin suurta huolta papiston keskuudessa, ja hyväksyntä hankkeelle hankittiin viimekädessä kuningas Kustaa III:lta.

Mitä kahteen kertaan hautaaminen kertoo 1700-luvun lopun hautaustapojen muutokseen liittyvästä ilmapiiristä ja materiaalisesta kulttuurista erityisesti aatelin ja upseeriston säädyn-

■ Kuva 1. Kourlan hautakappeli rakennettiin vuosina 1785–1786. Kuva: T. Kallio-Seppä.

mukaisen elämäntavan osalta? Mitä arkeologinen tutkimus paljastaa majuri Tollista henkilönä?

Käsitlemme Carl Fredrik Tollin hautakappeliin ja poikkeukselliseen hautaamiseen sekä vainajan säilymiseen liittyviä yksityiskohtia monimetodisesti. Tutkimuksen kirjallisina lähteinä käytämme Tenholan ja Vihdin seurakuntien sekä tuomiokapitulin aineistoja. Kirjallisen, historiallisen lähdeaineiston laadullisen analyysin lisäksi artikkelimme tukeutuu Kourlan hautakappelin arkeologisten tutkimusten tuloksiin. Kammioon on haudattu yhdeksän vainajaa, joista majuri Toll pystyttiin tunnistamaan arkun nimikilven sekä luuston piirteistä tehtävän iän ja sukupuolen määrittämisen, eli osteologisten tutkimusten perusteella.⁶

1821–1824. Åbo 1826, 70–71; Ella Viitaniemi, Hautauskäytäntöjen muutos Länsi-Suomen maaseudulla osana 1700-luvun edistysajattelua. *Thanatos* 7:2 (2018a).

5. Ks. esim. Johanna Ilmakunnas, Säätyläiset ja kuolemankulttuuri 1600-luvulta 1800-luvulle. Teoksessa Ilona Pajari, Jussi Jalonen, Riikka Miettinen & Kirsi Kanerva (toim.) *Suomalaisen kuoleman historia*. Gaudeamus 2019, 149.

6. Junno et al. 2021; Tiina Väre et al., Possible Case of Partial Postmortem Fetal Extrusion. Preliminary Observations on the Mummified Remains of a Turn-of-the-19th-century Noblewoman in Finland. *International Journal of Osteoarchaeology* 31:6 (2021).

Hautakammion vainajista kahteen sisäkkäiseen arkuun haudattu mies oli ainoa majuri Tollin biologiseen profilliin sopiva yksilö. Monitieteisten aineistojen käytöllä tavoitamme aatelin hautaamiskulttuuriin liittyviä tapoja, materiaalsen kulttuurin ilmenemistä sekä yksilötason ominaisuuksia, joita ei voitaisi tutkia pelkkien kirjallisten lähteiden avulla.⁷

Carl Fredrik Toll – majuri ja kuninkaallisen miekkaritariston ritari

Carl Fredrik Toll syntyi Turinskissa, Siperiassa 27. syyskuuta vuonna 1718. Hänen isänsä oli Fredrik Christoffer Toll (1644– noin 1730), balttilaisaatelisen suvun vesa, joka oli taistellut Kaarle XII:n joukoissa Suuressa Pohjan sodassa. Fredrik Christoffer oli yksi lukuisista ruotsalaisupseereista, jotka vangittiin vuonna 1709 Pultavan taistelussa nykyisessä Ukrainassa.⁸ Ollessaan vankeudessa Siperiassa Toll meni naimisiin Carl Fredrikin myöhemmän äidin, skotlantilaista aatelia olevan Anna Catharina von Burghausenin (1693–1754) kanssa.⁹ Siperian Turinskissa Toll hoiti menestyksekkäästi tupakanviljelyä.¹⁰

Uudenkaupungin rauhan solmimisen jälkeen vuonna 1721 Carl Fredrik muutti äitinsä kanssa Siperiasta Ruotsiin. Isä seurasi perässä vuonna 1722 ja hänestä tuli Tollin suvun vanhemman suo-

malaisen haaran esi-isä. Tupakanviljelystä kertyneellä omaisuudella Fredrik Christoffer Toll osti Joensuun (Åminnen) kartanon ja Estbölen tilan entisen Pohjan kunnan alueelta majuri Gustav Wallacelta (1672–1733).¹¹

Aatelisprivilegiot takasivat Carl Fredrik Tollille oikeuden korkeampaan sotilasvirkaan, ja hän yleni majurin arvoon saakka. Tollin suku oli yksi neljästäkymmenestä suomalaisesta aatelis-suvusta, joista rekrytoitiin 1700-luvulla päällystöä johtamaan Ruotsin armeijan ruotujakoisia rykmenttejä.¹² Uransa alussa 1730-luvulla Toll palveli kuninkaallisessa tykistörykmentissä Tukholmassa. Hän osallistui Hattujen sotaan 1741–1742 sekä Pommerin sotaan 1757–1763. Vuosina 1747–1752 hän palveli Viaporin linnoituksessa. Luutnantiksi ylennettynä Toll palveli Kymenkartanon läänin jalkaväkirykmentin Elimäen komppaniassa 1750–1754. Tämän jälkeen hänet ylennettiin kapteeniksi ja eläköityi 1770 majurina.¹³

Carl Fredrik naturalisoitiin 13.9.1772 yhdessä kolmen serkkunsa kanssa¹⁴ ja vuonna 1776 heidät otettiin aatelisena sukuna Ruotsin Ritarihuoneen jäseniksi. Tässä yhteydessä suku sai ensin järjestysnumeron 2078 ja myöhemmin 2078C.¹⁵ Serkuista Johan Christoffer Toll oli Kustaa III:n uskottu mies, joka yleni aikanaan kenraalimajurin asemaan ja tuki häntä vuoden 1772 vallankaappauksessa.¹⁶

7. Monitieteisyyden merkityksestä aatelitutkimuksessa: Johanna Ilmakunnas et al., Aatelin tutkimus Suomessa. *Historiallinen aikakauskirja* 111:2 (2013), 215.
8. Adelsvapens genealogi, Toll nr 314, https://www.adelsvapen.com/genealogi/Toll_nr_314 (10.5.2021). Siperiaan vietiin vangittuna useampia Tolleja. Erään vangitun, nimeltään myös Carl Fredrik Toll (1681–1741), säilyneen päiväkirjan pohjalta tiedetään muun muassa pietismin aatteen levinneen heidän keskuudessaan. Paul Nyberg, *Carl Fredrik Tolls dagbok under fångenskapen i Tobolsk 1709–1721*. Svenska Litteratursällskapet Historiska och Litteraturhistoriska studier 8. Helsingfors 1932.
9. Adelsvapens genealogi, Von Burghausen nr 560, https://www.adelsvapen.com/genealogi/Von_Burghausen_nr_560 (10.5.2021).
10. Antti Manninen, Venäläisten vangiksi joutunut Fredrik Toll rikastui tupakan viljelijänä. *Helsingin Sanomat* 4.2.2007.
11. Hipping 1845, 20–21; Eino Jutikkala & Gabriel Nikander, *Suomen kartanot ja suurtilat I*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1939, 119; Adelsvapen, Toll nr 1777, https://www.adelsvapen.com/genealogi/Toll_nr_1777 (10.5.2021).
12. Petri Karonen, Aateli 1700-luvulla. Yhteiskunta. Teoksessa Janne Haikari et al. (toim.) *Aatelin historia Suomessa*. Siltala 2020, 297–328.
13. Hipping 1845, 21; Kaarlo Wirilander, *Suomen armeijan upseeristo ja aliupseeristo 1718–1810. Virkatalonhaltijain luettelot*. Suomen Historiallinen Seura 1953, 133, 121–122, 273–274; Kirsi Vainio-Korhonen, *Sophie Creutzin aika. Aatelielämä 1700-luvun Suomessa*. SKS 2008, 41; Johanna Aminoff-Winberg, tiedonanto Suomen Ritarihuoneen tiedoista Carl Fredrik Tollista, 29.3.2021.
14. Johan Christopher (1743–1817), Erik Ludvig (1737–1800) ja Carl Gustaf Toll (1741–1817).
15. Johan Adam Rehbinder, *Matrikel öfwer Swea Rikes Ridderskap och Adel, ifrån 1755 till närwarande tid, författad och utgifwen Med Historiske och Genealogiske Anmärkningar*. Peter Hesselberg 1781, 412; Riddarhuset, Ätte- och vapendatabas, Toll, <https://stage.riddarhuset.se/organisation/attedatabas/atte-och-vapendatabas/> (2.6.2023); Suomen Ritarihuone, Toll A 150, https://www.riddarhuset.fi/fi/ritarihuoneesta/suvut_ja_vaakunat/view-166684-10885 (28.3.2021); Aminoff-Winberg, tiedonanto Suomen Ritarihuoneen tiedoista Carl Fredrik Tolliin liittyen, 29.3.2021.
16. Riddarhuset, Ätte- och vapendatabas, Toll, <https://stage.riddarhuset.se/organisation/attedatabas/atte-och-vapendatabas/> (2.6.2023); R. Nisbet Bain, *Gustavus III and his contemporaries 1746–1792. An overlooked chapter of eighteenth-century history*, vol. 2. Kegan Paul, Trench, Trübner & Co. Ltd. 1894.

Carl Fredrik Toll oli ruotsalaisen sotilasritarikunnan, kuninkaallisen miekkaritariston, ritari. Tollille ritarin arvo myönnettiin 23.11.1761 yhdessä 165 muun Pommerin sodassa ansioituneen kanssa.¹⁷ Vuodesta 1767 lähtien kuolemaansa saakka Toll toimi aktiivisesti asuinpaikkansa Tenholan paikallishallinnossa osallistuen pitäjänkokouksiin, mistä muistona ovat allekirjoitukset pöytäkirjoissa.¹⁸

Carl Fredrik Tollilla oli kolme vaimoa, joiden kanssa hän sai useampia lapsia. Ensimmäisen liiton Toll solmi vuonna 1750 Anna Elisabet Aminoffin (1731–1762) kanssa. Vuonna 1763 hänet vihittiin avioliittoon toisen vaimon, Anna Margareta Rotkirchin (1734–1772) kanssa. Kolmannen vaimonsa, huomattavasti nuoremman, ensimmäisestä avioliitostaan leskeksi jääneen ja taloudellisten vaikeuksien kanssa kamppailevan Catharina Charlotta Swedenmarckin, Toll nai vuonna 1773 10 kuukautta toisen vaimonsa menehtymisen jälkeen. Kolmannen avioliiton alussa Tollille jo syntyneistä lapsista kahdeksan oli elossa. Heistä nuorin oli syntynyt edellisvuonna.¹⁹ Catharina Charlottalla oli maine erittäin nokkelana ja pysyvänä naisena. Hän kirjoitti 1770-luvun alkupuoliskon aikana viisi julkaistua kuningashuoneelle suunnattua runoa ja näytelmän esivallan huomion kiinnittämiseksi. Vuonna 1771, ensimmäisen aviomiehensä kuoltua, hän myös anoi kuninkaalliselta majasteetilta taloudellista avustusta. Myös majuri Tollin kuoltua hän anoi vuosina 1798 ja 1799 lainaa kuningas Kustaa IV Aadolffilta tyttökoulun perustamista varten. Ei ole kuitenkaan tietoa saatiinko koulua koskaan perustettua. 1900-luvun alun tutkimuksessa Swedenmarckia

kutsutaan nimellä suomalainen Sapfo, vertauksena Kreikan suurin runoilijoihin.²⁰

Carl Fredrik omisti vuosina 1722–1781 Åminnen kartanon entisen Pohjan kunnan alueella. Vuonna 1758 hän hankki omistuksiinsa Olsbölen yksinäistilan Tenholan pitäjässä, nykyisestä Raaseporista. Tollin kuoltua Olsböle siirtyi hänen kolmannelle vaimolleen Swedenmarckille, jolla omistusoikeus säilyi vuoteen 1797 saakka.²¹ Vihdissä sijaitseva Kourlan kartano, missä hautakappeli sijaitsee, siirtyi Carl Fredrikin omistukseen perimistä säätelevän sääntöperinnön (*fideikomiss*) ansiosta vuonna 1768 toisen vaimon, Anna Margaretan veljeltä, Adolf Magnus Rotkirchiltä.²² Carl Fredrikin kuoltua Kourlan omistus säilyi vuoteen 1789 saakka leskellä ja perillisillä. Sen jälkeen omistus siirtyi Carl Fredrikin ensimmäisessä avioliitossa syntyneelle pojalle Gustaf Johanille osin perintönä, osin ostamalla.²³ Ennen Carl Fredrikin poismenoaa Tollien pääasiallisena asuinkartanona oli Olsbölen kartano Tenholassa, ja Tenholan keskiaikainen kirkko oli heidän kotikirkkonsa. Toll siis eteni sotilasurallaan asianmukaisesti, mahdollistaen aateloinnin sekä toisaalta säädynmukaisen elintavan, kartuttaen aktiivisesti myös kartano-omistuksiaan.

Kirkosta hautakappeliin – kuinka tulla haudatuksi kahdesti

Aateliskulttuurissa hautajaiset sekä vainajien leposija osoittivat ja korostivat perheen sekä suvun arvoa ja asemaa yhteisössään. Hautaamiseen liittyvät perinteet olivat säädeltyjä ja merkityksellisiä, ja hautasija oli tärkeä osa näitä

17. Kungl. Maj:ts Ordens arkiv, Matriklar, SE/KH/1/D 1/1 (1748–1811), bildid: E0000836_00039, https://sok.riksarkivet.se/bildvisning/E0000836_00039 (29.5.2023).

18. Kansallisarkisto (KA), Tenholan seurakunnan arkisto, Pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjat 1733–1791 (II Ca:1). Yleistä oli, että merkittävien tilojen omistajat vaikuttivat vahvasti seurakuntien ja pitäjän yhteisöjen toimintaan. Ks. esim. Ella Viitaniemi, *Yksimielisyydestä yhteiseen sopimiseen. Paikallisyhteisön poliittinen kulttuuri ja Kokemäen kirkon rakennusprosessi 1730–1786*. Acta Universitatis Tamperensis 2158. Tampere University Press, 2016.

19. Oskar Wasastjerna, *Ättar-taflor öfver den på Finlands riddarhus introducerade adeln*. L-Ö. Utgifvarens förlag 1880, 331; Jutikkala & Nikander 1939; Carina Burman, *Den finländska Sapfo. Catharina Charlotta Swedenmarcks liv och verk*. Lunne böcker 2004; Adelsvapens genealogi, Toll nr 314, https://www.adelsvapen.com/genealogi/Toll_nr_314 (2.6.2023)

20. Anders Johan Hipping. *Beskrifning öfver Wichtis socken*. Frenckell 1845; Henrika Tandefelt, *Swedenmarck, Catharina Charlotta*. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1997 <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sk:skb-002241>; Burman 2004.

21. Jutikkala & Nikander 1939, 71; Johanna Aminoff-Winberg, tiedonanto Suomen Ritarihuoneen tiedoista Carl Fredrik Tollin liittyen, 29.3.2021.

22. Hipping 1845, 17, 21; Jutikkala & Nikander 1939, 13, 206; Adelsvapens genealogi, Toll nr 314, https://www.adelsvapen.com/genealogi/Toll_nr_314 (2.6.2023).

23. Jutikkala & Nikander 1939, 206.

traditioita.²⁴ Aatelin edustajia haudattiin vielä 1700-luvun lopulla sukukartanoiden kirkoissa sijaitseviin hautakammioihin. Jo ennen Tollin kuolemaa käytiin kiivasta keskustelua kirkkoon hautaamisesta niin Euroopassa, Ruotsissa valtakunnallisesti kuin myös yksittäisissä seurakunnissa. Lopettamista vaadittiin erityisesti hygieniasyihin vedoten. Muun muassa Euroopassa ilmestyneissä lehdissä nostettiin laajasti esille puutteellisen viemäroinnin, jätteiden sekä kosteiden ja haisevien paikkojen haitallisia vaikutuksia terveyteen. Tavoitteet paremmasta hygieniasta ja luonnon paremmasta haltuunottamisesta liittyivät tuona aikana uudenaikaiseen hyödyllisen tiedon ja valistuksen kulttuurin kehitykseen Euroopassa.²⁵

Keskustelu kirkkoon hautaamisesta muuttui julkiseksi ja asenne tapaa kohtaan tiukkeni 1700-luvun puolivälin tienoilla. Vuosien 1751 ja 1755 kuninkaan kirjeissä Turun konsistorille puhuttiin vielä hygieniasta enemmän kirkkojen lattioiden alaisen hautatilan ahtausongelmista. Kuningas esitti vuonna 1773 toiveen, että haitallinen kirkkoon hautaamisen tapa lopetettaisiin seurakunnissa. Papisto itse esitti puolestaan vuonna 1779 kirkkohautaustavan kieltoa valtiopäivillä. Seuraavalla vuosikymmenellä suhtautuminen tiukkeni, kun kuningas Kustaa III vuonna 1783 kielsi myymästä uusia hautapaikkoja kirkoista sekä kirkkojen ympärillä sijaitsevilta kirkkomailta. Tämän oli tarkoitus johtaa kirkoista erillisten hautausmaiden käyttöönottoon. Vielä vuonna 1786 kuningas muistutti seurakuntia kirkkohautaustavan epäkohdista. Käytännössä jokainen seurakunta itse määritteli, missä vaiheessa se halusi hautausta-

vasta luopua, ennen tavan päättävää keisarillista asetusta vuonna 1822.²⁶

Juuri ennen Tollin menehtymistä lokakuussa 1784 oli pidetty rovastintarkastus, jossa Tenholan seurakuntaa oli muistutettu kirkkoon hautaamisen lopettamisesta. Kaikki lattian alaiset hautakammiot olikin lunastettu kirkon varoilla vedoten tavan terveysriskeihin, mutta tästäkin tuli moitteita. Jokaisesta kammioista oli näet maksettu 6 riikintaalerialia ja 32 killinkiä niiden omistajasuvuille, mikä johti huoleen seurakunnan varallisuuden merkittävästä vähenemisestä. Rovastintarkastuksessa muistutettiin kuninkaan aiemmin antamasta määräyksestä, jonka mukaan seurakunnan varat tulisi käyttää kirkon korjaamiseen ja uudisrakentamiseen, ei hautojen lunastamiseen.

Prästkullan kartanon omistaja Johan Reinhold Taube olisi ollut valmis palauttamaan saamansa maksun, jos vastineeksi saataisiin kirkkomaalle tiilestä muurattuja hautoja. Myös muut kammioiden omistajat kannattivat tätä hiljaisesti, ja seurakuntaa kehoitettiin toimimaan ehdotuksen mukaan. Ilmeni, että Carl Fredrik Toll oli ottanut virheellisesti maksun kahdesta kammioista, jotka olivat kuuluneet Smedseden ja Olsbölen kartanoille.²⁷ Näistä kuitenkin vain Olsböle oli Tollin omistuksessa.²⁸

Carl Fredrik Toll kuoli 26.10.1784 Olsbölen kartanossa. Kuolinsyyksi on merkitty halvaus (slag). Joissakin myöhemmissä lähteissä Toll on merkitty haudatuksi ensin Tenholan kirkkomaalle, mutta tämän täytyy olla väärinkäsitys, joka on syntynyt oletuksesta, että kirkkoon hautaaminen oli jo kirkossa kielletty.²⁹ Tenholan seurakunnan kirkontileistä löytyy maininta, jonka

24. Johanna Ilmakunnas, *Kuluttaminen ja ylhäisaatelin elämäntapa 1700-luvun Ruotsissa*. Tampereen yliopistopaino 2009, 233–239; Ilmakunnas 2019, 139–143; Johanna Ilmakunnas & Kirsi Vainio-Korhonen, Aateli 1700-luvulla. Yksilö ja yhteisö. Teoksessa Janne Haikari et al. (toim.) *Aatelin historia Suomessa*. Siltala 2020, 240–268.

25. Ks. Esim. Constance Classen, David Howes & Anthony Synnott. *Aroma. The Cultural History of Smell*. Routledge, 1994; Mark S. R. Jenner, Death, Decomposition and Dechristianisation? Public Health and Church Burial in Eighteenth-Century England. *English Historical Review* 120 (2005), 615–632; Viitaniemi 2018a; Titta Kallio-Seppä & Annemari Tranberg, The Materiality of Odors. Experiencing Church Burials and the Urban Environment in Early Modern Northern Sweden. *Historical Archaeology* 55:1 (2021), 65–81. <https://doi.org/10.1007/s41636-020-00264-2>.

26. Göran Lindahl, *Grav och rum. Svenskt gravskick från medeltiden till 1800-talets slut*. Kungl. Vitterhets historie och Antikvitets Akademiens handlingar. Antikvariska serien 21. Lund 1969, 200–204; Kirsti Paavola, *Kepeät mullat. Kirjallisiin ja esineellisiin lähteisiin perustuva tutkimus Pohjois-Pohjanmaan rannikon kirkkohautoista*. Acta Universitatis Ouluensis Humaniora B28. Oulun yliopisto 1998, 40, 42–43; Viitaniemi 2018a, 48.

27. KA, Tenholan seurakunnan arkisto, Piispan- ja rovastintarkastusten pöytäkirjat 1670–1825 (II Cfg:1), 24.10.1784, §7.

28. Jutikkala & Nikander 1939, 85.

29. Begr. på Tenala kyrkogård, men nedsatt i en murad grav på Olsböle ägor, varemot Åbo konsistorium förgäves hos K. M:t protesterade (Johanna Aminoff-Winberg, tiedonanto Suomen Ritarihuoneen tiedoista Carl Fredrik Tolliin liittyen, 29.3.2021); KA, Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin arkisto, Tuomiokapitulin pöytäkirjat (pääsarja), Pöytäkirjat 1785–1785 (A I:17), 18.8.1785, 614–615.

mukaan Carl Fredrik Toll haudattiin nimenomaisesti Tenholan kirkkoon 12.12.1784. Hautaamisesta maksettiin 16 killinkää, kellonsoitosta 8 killinkää ja kolmen paarivaatteen käytöstä 28 killinkää. Hautasijasta kirkossa kertoo myös merkintä: ”för Lägstelle och Jordfästningen i Kyrkan”³⁰ Merkintä ei kerro tarkemmin, minne majuri Toll kirkossa haudattiin, mutta korkeamman hinnan perusteella kyseessä oli selvästi hautaus kirkossa sijainneeseen kammioon. Voitaneen pitää varmana, että majuri Toll päätyi Olsbölen hautakammioon. Päätelmää tukevat myös Kourlan hautakammion arkeologisessa tutkimuksessa Tollin arkusta tehdyt havainnot.

Museoviraston arkistoista löytyy kopio Tenholan kirkon vuoden 1755 pohjapiirroksista, jossa kuvataan lattian alla sijainneet hautakammiot (kuva 2). Näistä numero 5, suurin ja arvokkaimmalla paikalla alttarissa kiinni sijaitseva, kuului piirroksen selitysosana mukaan Carl Fredrik Tollille: ”Murad stor graf med trälucka tillhörig för detta Gyllenlodska Familien som varit tillika ägare af Olsböle, men äges nu af Capitain Herr Carl Friedrich Toll”³¹ Toll oli hankkinut Olsbölen kartanon Gyllenloodin suvulta ja omistajaksi avion kautta tulleelta Johan Adolf Löwenhultilta vuonna 1758.³² Kammioiden omistajatietoja lie nee päivitetty kammioiden mittaamisen jälkeisinä vuosina (vrt. kuva 2).

Tenholan kirkon lattia uusittiin vuonna 1985 ja osa hautakammioiden rakenteista dokumentoitiin. Tollien hautakammio kuvaillaan suurena tilana, jossa on muista poiketen kaksinkertaiset tiiliseinät. Kammioissa mahdollisesti edelleen sijaitsevia arkkuja ei raportissa mainita.³³

Tenholan kirkon tileistä löytyy tietoja Olsbölen hautakammion käytöstä Tollien aikana. Kammioon on haudattu 12.5.1769 Carl Fredrikin ja hänen toisen vaimonsa noin vuoden ikäinen

poika Hans Christoffer. Pari vuotta myöhemmin myös seuraavana syntynyt poika, kaksivuotiaana menehtynyt Ebbe Christoffer, laskettiin kammioon veljensä viereen.³⁴ Näin ollen Carl Fredrik oli vuonna 1784 laskettu nuorena nukkuneiden poikiensa kanssa samaan leposijaan, mutta vain väliaikaisesti. Leski Catharina Charlotta Swedenmarck alkoi heti miehensä poismenon jälkeen rakennuttaa hautakappelia Vihtiin Kourlan kartanon maille. Leski ei todennäköisesti pitänyt kirkon hautakammioon hautaamista riittävänä aatelisperheen tulevaisuuden kannalta kirkkohautaustavan kiellon vuoksi.

Hautakappelin rakentamisen ja Tollin arkun siirron vaiheita ja syitä tapahtumiin voi seurata Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin pöytäkirjoista vuosilta 1785–1786. Helmikuussa 1785 todettiin Tenholan seurakunnasta, että viimeisessä piispan vierailussa tehtyä päätöstä muurattujen hautojen perustamisesta Tenholan hautausmaalle ei ollut toteutettu.³⁵ Kesäkuussa 1785 käytiin ensimmäisen kerran keskustelua leski Swedenmarckin kappelihankkeesta, joka oli nyt kiirinyt konsistorin tietoon. Pöytäkirjassa tuodaan esille lesken aikomus siirtää Tenholasta kappeliin sekä miehensä että miehen lasten ruumiit, jotta heillä tulevaisuudessa olisi yhteinen perhehauta. Konsistori aikoi antaa tapauksesta kirjallisen lauselman, jossa toisi esille haudan rakentamisen ja sinne hautaamisen olevan kiellettyä ja säädösten vastaista: kyse oli siunaamattomasta maasta.³⁶

Elokuussa 1785 keskustelua siirtoaikeista jatkettiin. Konsistorilla oli selkeästi virheellistä tietoa siirrettävän vainajan sijaintipaikasta, sillä Toll oletettiin haudatuksi kirkkomaalle. Kenties seurakunta ei halunnut kertoa konsistorille totuutta kirkon lattian alle hautaamisesta, mikä oli aiemmin kielletty. Konsistorin tekstissä puhutaan aikomuksesta kaivaa pois joitakin Tenholan

30. KA, Tenholan seurakunnan arkisto, Kirkonkassan tilit, Kirkontilit 1759–1793 (III Gl 1:3), joulukuu 1784.

31. Museovirasto, arkisto ja arkeologiset kokoelmat, Kulttuuriympäristön piirustuskokoelma, piirtäjä H. Fattenborg. 1755, KYP842010012.

32. Jutikkala & Nikander 1939, 72.

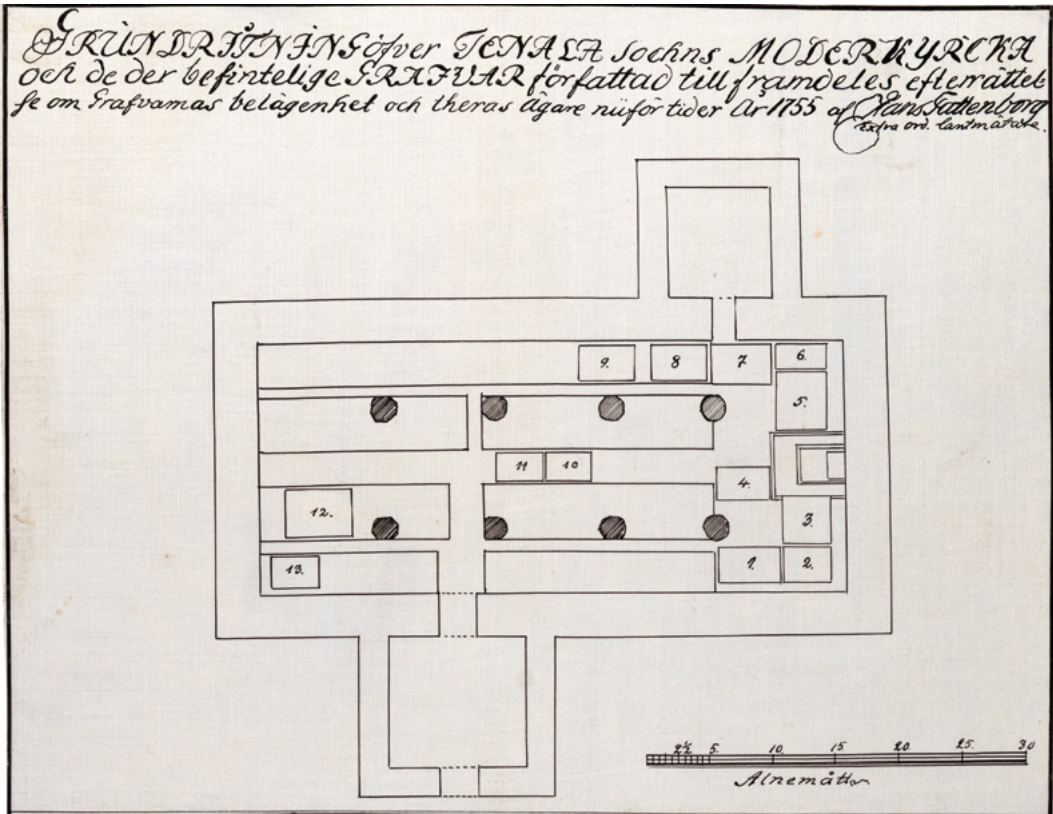
33. Marja-Terttu Knapas, Tenholan kirkon kuoritraveen pintakaivaus tammi-helmikuu 1985. Kaivausraportti, Museoviraston arkisto 1985.

34. KA, Tenholan seurakunnan arkisto, Kirkonkassan tilit, Kirkontilit 1759–1793 (III Gl 1:3), 82, 100.

35. KA, Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin arkisto, Tuomiokapitulin pöytäkirjat (pääsarja), Pöytäkirjat 1785–1785 (A I:17), 16.2.1785, 94–95.

36. KA, Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin arkisto, Tuomiokapitulin pöytäkirjat (pääsarja), Pöytäkirjat 1785–1785 (A I:17), 22.6.1785, 509.

37. KA, Turun arkkihiippakunnan tuomiokapituli, Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin arkisto, Tuomiokapitulin pöytäkirjat (pääsarja), Pöytäkirjat 1785–1785 (A I:17), 18.8.1785, 614–615.

seurakunnan hautausmaalle syvimpiin multiin haudattuja ruumiita ja siirtää ne Vihtiin Carl Fredrik Tollin lesken kiinteistölle muurattavaan rakennukseen. Konsistori näki tarpeelliseksi määrätä seurakunnan pastori Johan Avellanin estämään nämä toimet ja selvittämään konsistorille, miten asioiden laita Tenholassa ja Vihdissä oli. Kokouksessa mukana ollut Turun akatemian teologian professori ja luonnontieteilijä Jakob Gadolin koitti lieventää konsistorin jyrkkää suhtautumista. Hänen mielestään hanketta ei ollut tarpeellista estää, vaan asiassa tulisi edetä tilanteen mukaan.³⁷ Syyskuussa pöytäkirjaan merkittiin Avellanin toimittaneen ruumiinsiirtoja koskevan selvityksen konsistorille.³⁸

Huhti- ja toukokuussa 1786 keskusteltiin, oliko Tenholan vai Vihdin seurakunnan asia pyytää leskeltä lisätietoja. Asiaa koitettiin vierittää Vih-

■ Kuva 2. Tenholan kirkon hautakammiot vuonna 1755 maanmittari Hans Fattenborgin mittaamana. Kuva: Museovirasto, Kulttuuriympäristön piirustuskoelma, KYP842010012

din vastuulle, mutta sieltä vedottiin siihen, ettei leski ollut vielä muuttanut seurakunnan alueelle.³⁹ Kesäkuun pöytäkirjan mukaan majuri Tollin ruumis on kaivettu ylös 25.3.1786. Leskirouva Swedenmarck ilmoittaa antaneensa suullisen vastauksen jo aiemmin, eikä suostunut selvittämään asiaa enempää kirjallisesti.

Konsistori päätti kääntyä asiassa maaherra Anders de Bruцен puoleen, jotta tämä velvoitaisi sakon uhalla rouvan antamaan selvityksensä.⁴⁰ Aateliaa koskevia asioita ja uskontorikoksia käsiteltiin hovioikeudessa. Kenties Catharina

38. KA, Turun arkkihiippakunnan tuomiokapituli, Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin arkisto, Tuomiokapitulin pöytäkirjat (pääsarja), Pöytäkirjat 1785–1785 (A I:17), 21.9.1785, 683.

39. KA, Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin arkisto, Tuomiokapitulin pöytäkirjat (pääsarja), Pöytäkirjat 1786–1786 (A I:18), 12.4.1786, 247 & 3.5.1786, 331.

40. KA, Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin arkisto, Tuomiokapitulin pöytäkirjat (pääsarja), Pöytäkirjat 1786–1786 (A I:18), 14.6.1786, 395–396.

Charlotta Swedenmarck ajatteli tätä vedotessaan lausunnossaan, ettei kappelin rakennusta ja vainajan siirtoa koskeva asia hänen mielestään kuulunut konsistorille, jonka tuli pääasiassa käsitellä papistoon liittyviä asioita. Todennäköisesti myös konsistori katsoi, että asia ei oikeastaan kuulunut sille, koska se halusi tiedottaa maaherralle kappelihankkeesta. Toisaalta maaherran tehtäviin oli säädetty kuuluvaksi kirkkorakennusten ja hautausmaiden valvonta, jolloin hänen puoleensa kääntyminen oli luonnollista⁴¹.

Syyskuun kokouksessa konsistorin keskustelu liikkui samassa aiheessa mutta yleisemmällä tasolla, kun kokouksessa pohdittiin yksityisen maan käyttöä ruumiin leposijana. Minkään lain ei todettu sallivan tällaisia hautarakennuksia, vaan hautaamisessa tuli aina suosia julkisia ja kirkollisia tiloja. Konsistorissa oli ymmärrystä sille, että vastikään tehty kirkkokammioiden lakkaus saattoi herättää halun yrittää löytää uusia hautastapoja. Yksityisille maille rakennettavien kappeleiden salliminen oli kuitenkin ongelma, sillä sen pelättiin johtavan väärinkäytöksiin. Asiaa pidettiin niin merkityksellisenä, että konsistori päätti viedä asian kuninkaan ratkaistavaksi.⁴²

Kuninkaan vastaus saatiin tammikuussa 1787. Kuningas ei halunnut kieltää Catharina Charlotta Swedenmarckia siirtämästä miesvainajansa ruumista, mutta mikäli asiassa ilmenisi jotakin kohtuutonta tai sopimatonta, tulisi hänet asettaa syytteeseen.⁴³ Asia lienee jäänyt silleen, koska konsistorin pöytäkirjat eivät enää käsittele asiaa. Näin Kourlan hautakappeli ja majuri Tollin jäännösten siirto saivat viimein siunauksensa.

Hautaamisen materiaaliset muistot ja vainajan tunnistus

Edellä kuvattujen hallinnollisten käännteiden ja asiakirjalähteiden paikkansapitävyyttä voidaan tarkentaa vertaamalla niitä arkeologisiin tuloksiin⁴⁴. Arkeologinen tutkimus osoitti leski Catharina Charlotta Swedenmarckin pitäneen huolta siitä, että Kourlan hautakappeli rakennettiin vastaavanlaiseksi kuin siunatuilla kirkkomaille

sijaitsevat kappelit. Kappelin alle rakennettiin tiilestä muurattu, holvirakenteinen kammio, jonne majuri Toll siirrettiin. Kammion suuaukkoa peittävät leveät kansilankut samaan tapaan kuin Tenholan kirkon lattianalaista Olsbölen kammiotakin. Olosuhteiden puolesta ei siirrossa ja viimeisessä leposijassa ollut siis mitään, minkä vuoksi olisi voinut vedota sopimattomuuteen. Kourlan hautakappelin arkeologisissa tutkimuksissa Tollin aiemmin kuolleiden lasten arkuja ei löydetty, joten he lienevät jääneet suunnitelmasta poiketen Tenholan kirkon hautakammioon.⁴⁵

Arkeologisten tutkimusten pohjalta tiedetään, että Carl Fredrik Toll siirrettiin Tenholan kirkon lattian alta Kourlan kappelin kammioon kahdessa sisäkkäisessä arkussa. Tätä eivät asiakirjalähteet paljasta. Siirron yhteydessä Tollin alkuperäinen arku nostettiin karkeatekoisen laatikkomaisen arkkurakenteen sisään, joka lienee tehty nimenomaisesti siirtoa varten. Kenties varsinainen arku ja tieto sen vainajasta on haluttu piilottaa katseilta siirron yhteydessä.

Ulompi arku oli pituudeltaan 212 cm alkuperäisen arkun ollessa 193 cm. Laatikkoarkku oli alun perin tehty hieman liian kapeaksi. Laatikon sisäpinnassa näkyikin karkeita työstöjälkiä, kun sitä on veistetty varsinaisen arkun leveimmän osan sovittamiseksi laatikkoon. Laatikkoarkun rakenne ei kuitenkaan ollut yksinkertaisin mahdollinen, vaan sen kansi oli harjamainen kuten varsinaisessa arkussakin. Laatikkoarkussa ei ollut tavallisille arkuille ominaisia heloja ja kantokahvoja. Tämä osoittaa osaltaan, että ulompi arku oli valmistettu ja käytössä nimenomaan ruumiin siirrossa, joka ei ollut hautajaisiin verrattavissa oleva tapahtuma. Ei ole tietoa siitä, kuka osallistui siirtoon.

Tollin arkuja ei oltu maalattu. Sisemmän arkun pinnassa on kuitenkin voinut olla jonkinlainen väritön lakkaus. Tenholan kirkossa pidettyjen hautajaisten yhteydessä arkkua on peittänyt peräti kolme paarivaatetta, jotka ovat laskeutuneet kauniisti arkun kannen profiointien ansiosta. Arkussa on ollut ajan tapaan

41. Ks. esim. Viitaniemi 2016.

42. KA, Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin arkisto, Tuomiokapitulin pöytäkirjat (pääsarja), Pöytäkirjat 1786–1786 (A I:18), 22.9.1786, 653–654.

43. KA, Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin arkisto, Tuomiokapitulin pöytäkirjat (pääsarja), Pöytäkirjat 1787–1787 (A I:19), 10.1.1787, 2.

44. Junno et al. 2021.

45. Junno et al. 2021.

molemmilla pitkillä sivuilla kolme kahvaa heloi-
neen. Kannessa on ollut rautanauloilla kiinni-
tetty kukkalaite tai muu koriste, josta on jäljellä
nuppineuloilla kiinnitettyä silkkinauhaa. Sisempi
arkku ei ole likainen, eikä sitä näytä peitetyn hie-
kalla tai muulla maa-aineksella. Arkeologisen
tutkimuksen havainnot tukevat kirkon tileistä
löytyvää tietoa siitä, että arkku oli ensin laskettu
nimenomaan kirkossa olleeseen kammioon, ei
hautasijaan kirkkomaalla.

Sisemmän arkun pääpuolen päädyssä on
koristeltu Tollin nimikilpi, joka on valettu tai
prässätty kuparia sisältävästä metalliseoksesta.⁴⁶
Katkaistun kolmion muotoista kilpeä reunustaa
kasviornamenttinen kuvio. Kilven päällä keskellä
on kruunu ja alaosassa pääkallo. Teksti on maa-
lattu pintaan mustalla värillä, jota ilma, kosteus
ja epäpuhtaudet ovat rapauttaneet, kuten koko
kilven kuntoa muutenkin. Varsinkin yläosiltaan
kirjoitus on vaikeasti luettavissa (kuva 3):

■ Kuva 3. Carl Fredrik Tollin nimikilpi on ollut kiinni-
tettyä arkkuun neljällä rautanaulalla. Kuva: S. Lipkin.

Tässä Lepää

Kunink. Maj:t Uskollinen Palvelija ja Majuri

Sekä Miekkaritariston Ritari

Hyväsukuinen Carl Fredrik Toll

Kourlan ja Olsbölen herra

Syntynyt Siperiassa 27. Syyskuuta 1718

ja Kuollut Herrassa

Olsbölen Kartanolla 26 Lokakuuta 1784.⁴⁷

Tollin arkkujen kannet ovat rikkoutuneet osiin,
joten vainajalle voitiin tehdä kajoamaton tutki-
mus, jossa itse vainajaa ei siirretty. Vainaja, joka
lepäsi selällään kädet ristissä lantion alueella, voi-
tiin todeta aikuiseksi mieheksi. Kuoliniän arvio ei
ollut ristiriidassa Tollin ilmoitetun 66 ikävuoden

46. Konservattori Jari Heinosen tiedonanto 12.10.2020. Ylhäisaatelin arkuissa käytettiin hopeisia kilpiä, joihin haudatun asema kaiverrettiin. Kirsi Vainio-Korhonen, *Kultaa ja hopeaa mestarien työkirjoissa. Suomen kultasepäntyo Ruotsin ajan lopulla valtakunnallista taustaa vasten*. Historiallisia tutkimuksia 182. Suomen historiallinen seura 1994.

47. Alkuperäinen teksti: "Här Hvilar, Kongl. Maj:t Tro Tjenare och Major, Samt Riddare af Swärds-Orden, Wällborne Carl Fredrik Toll, Herre til Kourla och Olsböle, Född i Siberien den 27 September 1718, och Aflidne i Herranom, på Olsböle Gård den 26 October 1784."

kanssa.⁴⁸ Vainajan luusto on säilynyt täydellisesti. Luuston anatomiset osat näyttivät pääosin olevan paikoillaan joitakin todennäköisesti hajoamisen yhteydessä siirtyneitä käden ja jalkaterän alueen luita lukuun ottamatta.⁴⁹ Luuston lisäksi vainajasta on jäljellä jonkin verran säilynyttä pehmytkudosta ja se voidaankin luokitella osittain muumioituneeksi.

Toll ei ollut erityisen kookas, arvio pituudesta on noin 167 cm. Suomalaisen sotilaan minimipituusvaatimus oli 1770-luvun lopussa 165,7 cm ja vuoden 1800 rykmenttiluetteloiden perusteella sotilaiden keskipituudeksi on laskettu 168,5 cm.⁵⁰ Kalajoki-Pyhäjokialueen rykmenttien tavallisten rivisotilaiden keskipituus oli Suomen sodan (1808–1809) aikaan noin 169 cm ja heidän pituutensa vaihtelivat 163 ja 181 cm välillä.⁵¹ Suurin osa, noin 55 %, sotilaista oli Suomen sodan aikaan 165–169 cm ja vain noin 8 % sotilaista oli vähintään 175 cm pitkiä.⁵² Toll oli siis yhtä pitkä kuin suomalainen mies keskimäärin, joskin optimaalinen vertailukohta olisi tuon aikakauden aateli. Lapsuudenaikaisella ravitsemuksella on ratkaiseva vaikutus geneettisen pituusmaksimin toteutumiseen ja aateliston ravinto on ollut muuta kansaa runsaampaa ja ravitsevampaa.⁵³ Rykmenttilistauksissa eli Tukholman Sota-arkistossa säilytettävissä rullissa (*Generalmönsterrullor*) ei kuitenkaan ilmoiteta upseeriston pituuksia. Tollin keskieuropalaiset ja skotlantilaiset aateliset sukujuuret ovat vaikuttaneet aikuispituuteen,

mutta aatelisten pituusaineistoa ei ole saata-villa vertailukohdaksi. Pääasiallisesti 1700-luvun eurooppalaisten miesten keskipituudet vaihtelivat noin 163 ja 168 cm välillä⁵⁴. Toll oli siis aikanaan keskipituinen tai hieman keskimääräistä pidempi.

Osittain muumioituneiden jäännösten tutkimus ei valaissut tarkempaa kuolinsyytä tai osoittanut selviä merkkejä pidempiaikaisista tai vakavista sairauksista. Avonaisessa suussa tehtiin havaintoja hammassairauksista, kuten karieksesta ja kuolemaa edeltäneestä hampaiden menetyksestä. Osa alaleuan näkyvistä hampaista sekä suurin osa yläleuan hampaista puuttui. Kariesta on aikalaisille aiheuttanut luksustuotteen asemassa ollut kallis sokeri, joka oli uuden ajan Euroopan yläluokan keskuudessa suosittu.⁵⁵ Nykyisin tiedossa ovat sen tuhoisat vaikutukset hammasrterveydelle, vaikka aikalaisille karieksen todellinen syy oli tyystin tuntematon.⁵⁶ Hammas-hygienian hoitomahdollisuudet olivat Tollin aikana huomattavasti nykyisiä vähäisemmät.⁵⁷ Tollin hampaiden kunto tuskin poikkesi merkittävästi ajan aatelisten vastaavasta.

Vainajan osittainenkin muumioituminen on Suomen hautausolosuhteissa melko harvinaista, sillä orgaanisen aineksen hajoamisen lisäksi Suomen hapan maaperä hävittää melko nopeasti myös luuaineksen mineraalit⁵⁸. Suomalaisissa kirkoissa on kuitenkin säilynyt lukuisia muumioituneita vainajia.⁵⁹ Pohjois-Suomen kirkko-

48. Jo Buckberry, The (mis)use of adult age estimates in osteology. *Annals of Human Biology*, 42:4 (2015), 323–331.

49. Analyysin tukena käytetty William M. Bass, *Human Osteology. A Laboratory and Field Manual*, 5th Edition. Missouri Archaeological Society 2005.

50. J. Partanen, Ruotuarmeija ja suomalainen ruotusotilas. Teoksessa J. Partanen (toim.) *Suomalainen sotilas. Hakkapeliitasta tarkk'ampujaan*. Weilin+Göös 2010, 90–92.

51. Ilpo Kojola, *Ruotusotilaat Kala- ja Pyhäjokilaaksoissa 1733–1809*. Kalajokilaakson Kotiseutuliitto ry ja Pyhäjokialueen Kotiseutuliitto ry 2015.

52. Partanen 2010, 90–92.

53. Phyllis B. Eveleth & J. M. Tanner, *Worldwide Variation in Human Growth*. Cambridge University Press 1990, 222–223; Robert M. Malina, Claude Bouchard & Oded Bar-Or, *Growth, Maturation, and Physical Activity*. Human Kinetics 2004, 511–512.

54. Markku Niskanen et al., Temporal and Geographic Variation in Body Size and Shape of Europeans from the Late Pleistocene to Recent Times. Teoksessa C. B. Ruff (toim.) *Skeletal Variation and Adaptation in Europeans. Upper Paleolithic to the Twentieth Century*. John Wiley & Sons, Inc. 2018, 49–89.

55. Esim. S. V. Mintz, *Sweetness and Power. The Place of Sugar in Modern History*. Penguin Books 1986, 80; S. V. Mintz, The Changing Role of Food in the Study of Consumption. Teoksessa John Brewer & Roy Porter (toim.) *Consumption and the World of Goods*. Routledge 1993, 261–273.

56. Thomas M. Schulein, Significant Events in the History of Operative Dentistry. *Journal of the History of Dentistry* 53:2 (2005), 63–72.

57. S. L. Fischman, The History of Oral Hygiene Products. How Far Have We Come in 6000 Years? *Periodontology* 2000 15 (1997), 7–14.

58. Esim. B. B. Dent, S. L. Forbes & B. H. Stuart, Review of human decomposition processes in soil. *Environmental Geology* 45 (2004), 576–585.

jen alapohjien olosuhteita on tutkittu, ja niiden on todettu olevan talvisin kylmiä ja tehokkaasti tuulettuvia.⁶⁰ On mahdollista, että sekä Tenholan kirkon muuratun hautakammion, että Kourlan hautakappelin olosuhteet ovat olleet samankaltaisia, mikä on edesauttanut ruumiin säilymistä vuosisatojen ajan. Kudosten kuivumiseen perustuvan muumioitumisprosessin on täytynyt käynnistyä jo hyvin pian kuoleman jälkeen. Tollin kuolinpäivä osui lokakuun loppuun, jolloin sää oli jo selvästi viilentynyt ja mahdollisesti varsinkin yöt olivat jo kylmiä. On mahdollista, että pehmytkudosten hajoaminen on hidastunut jo kylmyyden vuoksi, eikä erillistä palsamointia ole tarvittu.

Tollin arku on 1700–1800-luvuille tyypilliseen tapaan ollut vuorattu sisältä palttinankaalla.⁶¹ Sisustuskankaasta on tosin jäljellä vain kiinnittämiseen käytetyt punaisen sinettivahan kappaleet, joissa on säilynyt pieniä palasia kangasta tai kankaan kuva vahaan painuneena. Tollin hauta-asusta ei voida myöskään sanoa kovin paljon. Siitä on säilynyt vain pieni palanen silkki-kangasta oikean käsivarren päältä. On mahdollista, että hauta-asu on ollut kokonaan silkistä ja että se on hajonnut. Kammion muissa haudoissa säilyneiden kankaiden perusteella on kuitenkin todennäköisempää, että hauta-asu on ollut kasvikuituisesta kankaasta, kuten pellavasta, nokkosesta tai puuvillasta valmistettu, ja että siihen on lisätty silkikankaisia osia. Kasvikuidut hajoavat nopeammin kuin silkki, joka luonnostaan pystyy sitomaan itseensä ympäristön kosteutta mikä näin ollen tekee siitä kestäväen kuidun.⁶² Jalassaan Tollilla on ollut neulotut sukat.

Tollin arkun pohja on vuorattu sahanpurulla, pienillä lastuilla ja heinän silpulla. Vainajan jal-

kojen ja keskivartalon kohdalta löytyy merkkejä myös muista heinämaisista, varpumaisista ja ympäröivän metsän kasveista, kuten vaahteran (*Acer platanoides*), tuijan (*Thuja*) ja kuusen (*Picea abies*) osia. Arkeologisissa tutkimuksissa todettiin jyrksijöiden tehneen arkkuihin varastojaan tuomalla materiaalia ulkopuoleisesta viherympäristöstä. Arkkujen välissä on tammen (*Quercus*) terhoja, joita löytyi myös vainajan pään sivulta.

Ensimmäinen hautakappeli yksityisellä maalla

Useampaan kertaan hautaaminen ei ollut aivan tavatonta, etenkin ylemmän aatelin piirissä.⁶³ Tollin tapauksessa on omana aikanaan poikkeuksellista se, että viimeinen leposija rakennettiin yksityiselle maalle, kauas siunatusta hautausmaasta. Kourlan hautakappeli herätti papistossa ja konsistorissa monenlaisia kysymyksiä liittyen vainajan siirtoon sekä kappelin ja vainajan lopulliseen sijaintiin, joka ei vastannut aikakauden normeja.

Kourlan hautakappeli on tietävästi Suomen vanhin yksityisellä maalla sijaitseva hautakappeli. Se rakennettiin noin 350 metrin päähän kartanosta. Kappelin merkityksestä osana kartanoaluetta kertovat sen yhteyteen istutetut kahdeksan kanadantuijaa, jotka ovat varhaisimpia tuontipuutarhapuulajejamme. Niistä ensimmäiset on istutettu kappelille lähtevän polun alkuun ja loput vartioivat hautakappelia mäen laella.⁶⁴

Kourlan hautakappeli voidaan nähdä ensisijaisesti leskirouva Swedenmarckin aikanaan tekemänä poikkeuksellisena ratkaisuna, johon ajoi vaikea yhteisön traditioiden murrosvaihe. Kirkkoon hautaaminen oli kotikirkossa päätetty

59. Ks. esim. Tiina Väre et al., Kempeleen ja Keminmaan vanhojen kirkkojen muumiot, *Muinaistutkija* 1 (2014), 17–32; Sanna Lipkin Sanna & Titta Kallio-Seppä. Introduction. *Historical Archaeology* 55:1 (2021), 1–10.

60. Tiina Väre et al., Temperature and Humidity in the Base-floors of Three Northern Finnish Churches Containing 17th–19th-century Burials. Teoksessa M. Majorek & O. Ławrynowicz (toim.) *Acta Universitatis Lodzianensis, Folia Archaeologica* 35. Łódź-University Press 2020, 189–215.

61. 1700–1800-lukujen hauta-asuista: L. Hagberg, *När döden gästar. Svenska folkseder och svensk folktro i samband med död och begravning*. Wahlström & Widstrand, 1937; S. Lipkin et al., Textiles. Decay and Preservation in Seventeenth- to Nineteenth-Century Burials in Finland. *Historical Archaeology* 55:1 (2021), 49–64.

62. R. C. Janaway, Degradation of Clothing and Other Dress Materials Associated with Buried Bodies of Archaeological and Forensic Interest. Teoksessa W. D. Haglund & M. H. Sorg (toim.) *Advances in Forensic Taphonomy, Method, Theory, and Archaeological Perspectives*. CRC Press 2008, 153–201.

63. Ks. Kustaa Vaasan ja Augustin Ehrensivärdin hautapaikat. C. J. Gardberg, Ehrensivärd, Augustin. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. SKS, 1997, <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-000578>; Malin Grundberg, *Ceremoniernas makt. Maktöverföring och genus i Vasatidens kungliga ceremonier*. Nordic Academic Press 2005.

64. Hautakappelin maisemanhoitosuunnitelman mukaan tuijat eivät ole kappelin rakennusajalta, mutta ovat todennäköisesti tuolloin istutettujen puiden jälkeläisiä. Emilia Saatsi, Saatsi Arkkitehdit Oy, Kourlan kartanon kappelimäen maisemanhoitosuunnitelma, 4.1.2021.

lopettaa juuri miehen poismenon aikoihin, ja seurakunta oli lunastanut kartanoiden vuosisatoja käytössä olleet lattian alaiset hautakammiot itselleen. Samalla Tollia oli syytetty myös muille kuluneen kammion lunastusrahojen kavaltamisesta, mikä saattoi ajaa lesken suunnittelemaan hautakappelin rakentamista suvun kartanon maille.

Vaikka Toll haudattiin kirkon kammioon, ratkaisu oli uusien määräysten vastainen. Catharina Charlotta Swedenmarck tiesi, etteivät suvun muut jäsenet pääsisi tulevaisuudessa viimeiseen lepoon majuri Tollin viereen. Tenholan kirkkoherra ei kertonut konsistorille totuutta Tollin hautaamisesta kirkkoon, vaan konsistorin keskusteluissa on selvästi oletettu, että Tollin hauta oli kirkkomaalla. Koska perhe oli joutunut ristiriitisiin seurakunnan kanssa, leski toivoi saavansa siirtää miehen aiemmin Tenholan kirkon kammioon haudattuine lapsineen muualle, paikkaan missä perhe voisi yhdistyä.

Jostain syystä lähdeaineistossa ei esitetä vaihtoehtoa, että Tollille olisi voitu rakentaa hautakappeli Tenholan tai Vihdin kirkkojen kirkkomaille. Vihdissä kirkkoon hautaaminen oli kielletty aiemmin kuin Tenholassa. Yleensä kiellon perusteluna olivat kirkkojen korjaukset ja uusien kirkkojen käyttöönotto. Vihdissäkin uusi kirkko oli valmistunut vuonna 1772, ja kirkkoon hautaaminen oli kielletty uusiin rakenteisiin vedoten.⁶⁵ Ehkä Kourlan kartanon maat näyttivät ainoalta sopivalta paikalta, koska leski halusi ottaa etäisyyttä Tenholaan ja aikoi muuttaa asumaan Kourlaan.⁶⁶

Catharina Charlotta Swedenmarckin ratkaisua tavanomaisempi käytäntö oli, että kirkoissa sijainneiden hautakammioiden hautaamiskäytön kiellon myötä aatelissuvut alkoivat rakennuttaa sukujen hautakappeleita hautausmaille. Kam-

miot, pääosin 1700- ja 1800-luvuilla rakennetut, sijaitsivat kirkkomaalla erillisinä rakenteina.⁶⁷ Kirkkomaiden hautakammioiden käyttöönotto ei tapahtunut ilman kirkkokammioiden omistavien tahojen muutosvastarintaa, mutta katettujen hautakammioiden rakentaminen voidaan nähdä kirkkohautausten päättymisestä aiheutuneen kulttuurisen murroksen ja siirtymän lieventäjänä.⁶⁸ Myös ruukkiyhteisöjen omien kirkkojen kirkkomaille tehtiin ruukinkartanoiden kappeleita.⁶⁹ Muutkin Tenholan kirkossa hautakammioita omistaneet suvut joutuivat lopettamaan kirkkoon hautaamisen. Muiden kartanoiden omistajat kuitenkin rakennuttivat hautakappeleita hautausmaalle. Tenholan kirkkomaalla on nykyisin kaksi hautakappelia, jotka tunnetaan Lindön (1796) ja Prästkullan (1804) kartanoiden kappeleina.⁷⁰ Näiden rakentamiseen mennessä hautaustapojen muutokset lienevät edenneen niin, että suvut saivat ja halusivat rakentaa hautakappelinsa kirkkomaalle.

Hautakappelit ja hautaukset muuallekin kuin kirkkojen yhteyteen alkoivat kuitenkin vähitellen yleistyä. Aatelin piirissä oli sinänsä tavallista, että kartanoiden puistoihin pystytettiin muistopaikkoja suvun vainajille, vaikka heidät oli haudattu sukuhautoihin tai hautausmaille rakennettuihin kappeleihin.⁷¹ Näitä alkoi kuitenkin ilmestyä vasta Tollin hautakappelin rakentamisen jälkeen. Kartanoiden puistoihin on myös haudattu vainajia, joille on pystytetty hautamuistomerkki, muttei kappelirakennusta. Kartanoiden siunattomille maille alettiin rakentaa hautakappeleita pääosin vasta 1800-luvulla ja 1900-luvun alkuvuosikymmeninä.⁷²

Suomessa on Tollin hautakappelin lisäksi kaksi melko samanaikaista varhaista kammiota. Kaarilan kartanon Gadd-suvun hautakappeli Tampe-

65. Vihdin kirkkoa edeltänyttä Pyhän Birgitan harmaakivikirkkoa käytettiin hautaamiseen 1793 saakka. Hipping 1845, 51–55.

66. Aie muuttaa Kourlaan tulee esille keskustelussa Vihdin ja Tenholan seurakuntien välillä [KA, Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulin arkisto, Tuomiokapitulin pöytäkirjat (pääsarja), Pöytäkirjat 1786–1786 (A I:18), 12.4.1786, 247 & 3.5.1786, 331].

67. Kammiota rakennettiin kirkkomaille jo ennen kirkkohautaustavan päättymistä. Esim. Jutikkala & Nikander 1939, 67–69.

68. Ks. esim. Titta Kallio-Seppä, *Kosteutta, puuta ja vallankäyttöä. Arkeologinen näkökulma Oulun kaupungin julkisen tilan kehittymiseen 1600-luvulta 1820-luvulle*. Studia Archaeologica Septentrionalis 6. Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys 2013, 70–72; Viitaniemi 2016, 49.

69. Ks. esim. Fagervikin ruukinkirkko 1766 ja Strömforsin ruukki. (Jutikkala & Nikander 1939, 144, 736–738; Museovirasto, Fagervikin ruukinalue http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=887 (5.4.2021).

70. Jutikkala & Nikander 1939, 67–69; Museovirasto, Kulttuuriympäristön palveluikkuna, Tenholan kirkko, https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/rapea/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=200902 (4.4.2021).

71. Jutikkala & Nikander 1939, 622; Ilmakunnas 2019, 149.

72. Jutikkala & Nikander 1939, 245, 272, 303, 504; Eino Jutikkala & Gabriel Nikander, *Hämäläisiä kartanoita ja suurtiloja*. Kustannusosakeyhtiö Kivi 1946, 53, 223, 264.

reella valmistui samana vuonna kuin Kourlan hautakappeli. Kivinen, barokkityylinen hautakappeli rakennettiin noin puolen kilometrin päähän kartanosta. Gadd-suvun kappeli rakennettiin kuitenkin hautausmaalle, jolla sijaitsi vuonna 1858 purettu Harjun kappeliseurakunnan kirkko.⁷³ Sen sijaan vuonna 1797 menehtynyt Eva Beata Stenberg haudattiin Tollin tavoin Kaskisiin yksityismaalle kammioon, joka oli rakennettu Bladhin suvulle.⁷⁴

Carl Fredrik Tollin hautakappelin rakentamisen aikaa kuvastaa laajemmin hyödyn ajan ajattelu, jossa paikallista toimintaa ohjattiin vahvasti yleemmältä taholta. 1700-luvun loppupuoliskolla rakennettiin uusia kirkkoja ja rakennushankkeisiin osallistui kirkon lisäksi vahvasti myös maallinen hallinto. Maaherra valvoi hankkeiden suunnittelua ja rakennustyötä toimien yhteistyössä tuomiokapitulin kanssa. Yhdessä he esittelivät hankkeita myös kuninkaalle, joka halusi ohjata rakentamista.⁷⁵ Toisaalta myös kansalaiset käyttivät kuningasta riita-asioiden ratkaisijana. Kustaa III:n suuntaan kääntyminen esimerkiksi paikallisissa rakentamiseen liittyvissä riita-asioissa oli yleistä. Kuninkaan hallintokauden alussa 1770-luvulla anomuksia osoitettiin kuninkaalliselle majesteetille poikkeuksellisen runsaasti. Yhteys kuninkaaseen otettiin maaherran avulla, joka toimi anomusten välittäjänä. Imagoa hallitsijasta vastakohtien sovittelijana ja kansalaisrauhan vartijana rakennettiin näin tietoisesti.⁷⁶ Tähän anomusten aaltoon osallistui myös leskirouva Swedenmarck hautakappeliassiaan, ja keskustelu hautakappelin rakentamisen vaiheista kulki siis samojen toimijoiden välillä kuin keskustelut muistakin kirkollisista rakennuksista.

Tollin hautakappelihankkeelle oli tullut hyväksyntä Kustaa III:lta. Kuninkaan suhdetta

uskontoon väritti ajan valistusajattelun ihanne uskonnonvapaudesta, jonka hän päätti toteuttaa Ruotsissakin papiston vastustuksesta huolimatta.⁷⁷ Kustaa III:ta syytettiin jumaluuden puutteesta ja viihteen sekä teatterin asettamisesta uskonnon edelle. Herjauskirjoituksissa kuningasta kuvattiin uskonnon tuhoajana.⁷⁸

Jos ajatellaan Kustaa III:n maailmankuvaa ja sitä, että hän oli juuri vahvasti vaikuttanut seurakuntien luopumiseen vahingollisesta kirkkoon hautaamisen tavasta, tuntuu luontevalta, ettei hän halunnut estää Tollin hautakappelin rakentamista varsinkaan, kun kappeli oli jo pystytetty ja ruumis siirretty. Kenties leski myös luotti siihen, että kuninkaalla oli erityinen syy olla suopea hänelle. Jo ennen avioitumistaan Carl Fredrikin kanssa Catharina Charlotta oli pyrkinyt kunnianhimoisesti hakemaan esivallan huomiota ja suosiota sekä rakentamaan sosiaalisia suhteitaan kirjoittamalla 1770-luvun alussa kuningashuoneelle suunnattuja runoja. Yhteyden ottaminen kuninkaaseen ei ollut Catharina Charlotalle uusi asia ja se osoitti hänen toimeliaisuuttaan. Myös hänen edesmenneen miehensä serkku, Johan Christopher Toll oli kuninkaan suuressa suosiossa oltuaan tärkeässä roolissa Kustaa III:n vallankaappauksessa vuonna 1772.⁷⁹ Paikallisen papiston ja konsistorin näkökulmasta Tollien hautakappeli oli uhka ja huono esimerkki muille tilanteessa, jossa hautaustavat olivat murroksessa. Sinänsä papisto oli kapinoinut kirkkohautaustapaa vastaan jo 1760-luvulta lähtien, mutta se halusi hautauksen pysyvän kirkkojen ja hautausmaiden piirissä.⁸⁰

Johtopäätökset

Artikkelissamme olemme käsitelleet majuri ja miekkaritariston ritari Carl Fredrik Tollin hautaukseen liittyviä vaiheita ja kappelihankkeen

73. Jutikkala & Nikander 1946, 182–183.

74. J. Vikstedt. *Suomen kaupunkien vanhaa rakennustaidetta*. Otava 1926, 48.

75. Ks. esim. Viitaniemi 2016; Ella Viitaniemi, Reawaking Medieval Tradition. The Issue of Stone Churches in Eighteenth-century Finland. Kokemäki as Case-study. Teoksessa Janne Harjula et al. (toim.) *Sacred Monuments and Practices in the Baltic Sea Region. New Visits to Old Churches*. Cambridge Scholars Publishing 2017, 118; Ella Viitaniemi, Yksi päätös, kaksi ratkaisua. Kangasalan ja Pirkkalan kivikirkkohankkeiden päätöksentekoprosessit 1750- ja 1760-luvuilla. *Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran vuosikirja* 2018b, 14–15.

76. Viitaniemi 2016, 56, 207–208.

77. Rainer Knapas & Ilkka Mäntylä, *Kustaa III*. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. SKS 1997, <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-000323>.

78. Annie Matsson, *Komediant och riksförrädare. Handskriftcirkulerade smådeskrifter mot Gustaf III*. Doctoral thesis. Uppsala University, Disciplinary Domain of Humanities and Social Sciences, Faculty of Arts, Department of Literature 2010, 175–176.

79. Tandefelt 1997; Burman 2004.

80. Ilmari Salomies, *Suomen kirkon historia III. Isonvihan kynnykseltä Ruotsin vallan loppuun*. Otava 1962, 246.

aiheuttamia reaktioita. Majuri Tollin kuolema ajoittuu hautaustavan murrosaikaan, jolloin kirkkoon hautaamisen lopettamisesta keskusteltiin vilkkaasti ja kuningas antoi hautaamista rajoittavan kiellon uusien hautojen myymisestä. Tollin kotikirkossa Tenholassa nämä kysymykset olivat ajankohtaisia juuri Tollin kuolinvuonna 1784. Tollin hautaamiseen liittyvät yksityiskohdat kuvaavat oivallisesti murrosajan käytänteitä, kun eliitin kirkkohautaustavasta luovuttiin ja samalla haettiin uusia tapoja osoittaa aateliin kuuluneen vainajan yhteiskunnallista asemaa myös kuoleman jälkeen.

Vastoin kirkkoonhautaamisen kieltoa Toll sai ensimmäiseksi leposijakseen Olsbölen kartanon hautakammion, joka sijaitsi Tenholan kirkossa alttarin läheisyydessä. Seurakunnan arkistoista löytyy tiedot hautaamisesta hautajaisissa käytettyine kolmine paarivaatteineen. Arkeologinen tutkimus vahvistaa Tollin arkun olevan pinnaltaan puhdas ja seppelein koristeltu. Analyysi vahvistaa, että arkku todella haudattiin kammioon, toisin kuin kirjallinen lähdeaineisto osin virheellisesti väittää.

Uudelleenhautaamiseen liittyvät käytännöt paljastavat, ettei hautaustavan murrosaika ollut yksinkertainen sen enempää seurakuntalaisten kuin hengellisen ja maallisen esivallankaan kannalta. Tollin kohdalla erityistä oli, että hänet haudattiin vastoin ohjeistuksia siunatun kirkkomaan ulkopuolelle. Yli vuoden jatkunut asian käsittely seurakunnassa ja tuomiokapitulissa, kuninkaalta saatu hyväksyntä kappelille, samoin kuin majuri Tollin arkun sekä osin muumioituneiden jäännösten siirtäminen kertovat leski Catharina Charlotta Swedenmarckin periksiantamattomuudesta ja uskaliaasta asenteesta. Hän lienee luottanut vahvasti sukulaissuhteiden ja oman kirjallisen kuningasta käsitelleen tuotannon olevan suosiollisia vaikuttimia kuninkaan kantaan asiassa. Lesken näkemä vaiva uudelleenhautauksen suhteen on huomattava. Kappelin sijoittamisen omalle maalle on koettu takaavan, että aatelissuvun jäsenet saavat arvoisensa leposijan.

Osteologiset tutkimukset osoittivat kaksinkertaisessa arkussa lepäävän vainajan sopivan erinomaisesti majuri Tollin biologiseen profiiliin. Tutkimukset eivät antaneet lisävalaistusta kuolinsyyhyn tai ilmoitetun kuolinsyyyn paikkansapitävyyteen. Yleisempiä ruumiinkokoon ja kuolemaa edeltäneeseen terveydentilaan liittyviä havain-

toja pystyttiin kuitenkin tekemään. Toll oli aikalaismitoissa oleva mies, joka kärsi aikalaisilleen tyypillisistä hampaiston ongelmista.

Vaikka hautaaminen siunatun maan ulkopuolelle oli tuolloin epätavallista, Tollin hautaaminen ja hautakappelin rakentaminen yksityiselle maalle heijastelevat 1700-luvun lopulla eläneiden aatelisten tapaa muistaa vainajiaan niin yksityisesti kuin oman asemansa mukaisesti julkisesti. Tämä näkyy hautaamisen materiaalisissa muistoissa. Vaikka hautajaiset olivat yksityinen tilaisuus, myös Tollille soitettiin erillistä maksua vastaan Tenholan kirkon kelloja ja hänen arkkunsa verhottiin paarivaatteilla. Näin hänen aatelinen asemansa ja kuolemansa tehtiin seurakunnalle julkisesti tiettäväksi. Kourlan hautakappeli rakennettiin julkisesti näkyvälle paikalle, kukkulan laelle. Se näkyi pitkälle yli kartanon maiden ja teki siten näkyväksi aatelisperheen yhteiskunnallisesti merkittävän aseman. Toisaalta hautakappelia ympäröi yksityinen puutarha, jonka suojissa perheenjäsenillä oli mahdollisuus yksityisiin surunilmauksiin. Hautakappeli takasi hautasijan myös suvun muille jäsenille. Majuri Tollin läheisimmät perheenjäsenet tulivat myöhemmin haudatuksi Kourlan kappeliin. Tätä todistavat arkeologisissa tutkimuksissa havaitut kahdeksan vainajaa, yhtenä heistä kappelin rakennuttaja Catharina Charlotta Swedenmarck.

Kiitokset dosentti Ilkka Teerijoelle avusta arkistoa-ineistojen tulkittamisessa.

FT, KTM **Titta Kallio-Seppä** työskentelee museonjohtajana Tornionlaakson museossa.

Sähköposti: titta.kallio-seppa@ornio.fi.

Dosentti **Juho-Antti Junno** toimii yliopistotutkijana Oulun yliopiston arkeologian yksikössä sekä biolääketieteen laitoksella.

Sähköposti: juho-antti.junno@oulu.fi.

Dosentti **Sanna Lipkin** toimii yliopistotutkijana Oulun yliopiston arkeologian yksikössä.

Sähköposti: sanna.lipkin@oulu.fi.

FT, KTM **Tiina Väre** työskentelee tutkijatohtorina Oulun yliopistossa arkeologian yksikössä.

Sähköposti: tiina.vare@oulu.fi.

FT **Annemari Tranberg** työskentelee arkeologina Tornionlaakson museossa.

Sähköposti: annemari.tranberg@ornio.fi.